

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:5

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder.

Medewerkers: Ds F. A. den Boeft, Helpman; Ds E. T. v. d. Born, Amersfoort; Drs R. H. Bremmer, Zwolle; Ds J. van Bruggen, Assen; Dra D. J. Buwalda, Kampen; Prof. P. Diddens, Kampen; Ds L. Doekes, Hilversum; Ds D. van Dijk, Groningen; Ds J. Francke, Rotterdam; P. Groen, Rotterdam; Prof. B. Holwerda, Kampen; K. v. Huizen, Groningen; A. Janse, Breda; Dr P. Jasperse, Leiden; Ds B. Jongeling, Apeldoorn; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. Meester, Haarlemmermeer; Mr J. Meulink, Enschede; Drs H. M. Mulder, Kampen; Dr G. K. Schoep, Den Haag; A. Schilder, Den Haag; Ds H. J. Schilder, Utrecht; Ds J. Smelik, Groningen; Dr H. Smilde, Groningen; Ds J. P. v. d. Stoel, Batavia; D. Stroo, Bussum; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa, U.S.A.; Prof. C. Veenhof, Kampen; Ds G. Visé, Kampen; Ds C. Vonk, Schiedam; Ds F. de Vries, 's-Gravenhage; Ds D. K. Wielenga, Rotterdam; A. Zijlstra, Groningen.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloeddijk 14, Kampen
Adm.-adres: Oosterbaan & Le Cointre N.V. — Goes

Postrekening Nummer 406040 ten name van
BUREAU „DE REFORMATIE“ — GOES
Telefoon 2424

Abonn.: f 4.— per halfj., buitenl. f 10.— per jaar;
losse nummers 20 cent, alles bij vooruitbetaling.
Advertentiën: 20 cent per m.m.

INHOUD: Hoofdartikel: De beteekenis van de vrijmaking voor theologie en leven. 11. — Uit de Schrift: Iets over de exegese van Openbaring 17, 1. — Kerkelijk leven. Philogistisch noch dephlogistisch. — Een rijk gezegend bibliotheek-jaar. — Ministerieele stukken. — Cursus Hebraicus. — Ons studentencorps. — Zuinig op het woord „genade“. — Op en om 't kerkplein: Ik zie, ik zie.....

wat gij niet ziet. — Pol. en Soc. leven: Voortgang van de sociale revolutie in onzen tijd. 2. — Gedicht. — Lit. en Kunst: Een ongelijk drietal. — Zending en Ev.: Doorbraak in de Zending! — Pop. Wetensch. Schetsen: Studie der oudheid in dienst der kerk. 1. — Perschoorw. — Kerknieuws.

De beteekenis van de vrijmaking voor theologie en leven (XI)

HOOFDARTIKEL

Bij dr Dijk's bespreking van art. 28 van de belijdenis komt een interessante kwestie naar voren, die in de latere jaren in het debat tussen K. Schilder en V. Hepp weer actueel werd. Immers, dr Dijk krijgt nu te behandelen de belijdenis, dat er buiten de kerk geen zaligheid is. Hij geeft toe aan Maresius, dat de belijdenis hier handelt over de zichtbare kerk. Maar de kuyperiaansche onderscheidingswellust heeft onmiddellijk weer een argument bij de hand om aan de klem van de confessie te ontkomen. Dijk voert nu een onderscheiding in, welke hij bij Calvijn meent te kunnen vinden. Hij zegt, dat het hier gaat over de Ecclesia visibilis (de zichtbare kerk), zonder de nadere onderscheiding tusschen de Ecclesia universalis (universele kerk) en de Ecclesia oppidatim et vicatim (de kerk in de afzonderlijke steden en plaatsen).

Het gaat hier om een uitdrukking van Calvijn in de Institutie (Boek 4, 1, 9), welke in het pluriformiteitsdebat een groote rol heeft gespeeld. Calvijn zegt daar: „dat d' alghemeyne Kerck is een veelheijt en menigte der menschen, uijt allerlei volckeren vergadert, dewelcke wel in verscheijden plaatsen en landen verstrooit is, maer nochtans in een en de selfde waarheijt der goddeliker Leer over een stemt, en door den bandt van een en de selfde Religy verknocht is en te samen gevoeght“. Dat zou dan zijn de beschrijving van de Ecclesia universalis (de algemeene Kerk) waarvan dr Dijk boven sprak.

Maar Calvijn vervolgt dan: „Dat onder dees' alghemeyne Kerck alle bijzondere Kercken, die nae 't vereijch van de menscheleke nootsakelekheijt, alom' in de steden en dorpen gheordent en opgherecht zijn, alsoo begrepen worden, dat een ieder derzelver met recht de naem en d' autoriteit der kercke voert en besit“. (Vertaling Corsmannus).

Zoowel Dijk als Hepp hebben uit deze bekende Calvijnplaats de conclusie getrokken, dat er volgens Calvijn tweërlei kerk zou zijn.

Dijk formuleert het zoo: „Geen enkele der Hervormers staat op het standpunt, dat de zichtbare kerk in het institutionele opgaat, maar zij hebben wel terdege onderscheiden tusschen de singulae Ecclesiae (afzonderlijke kerken), d.w.z. de plaatselijk geïnstitueerde kerken, en de Ecclesia universalis (de algemeene kerk) die nader omschreven kan worden als het geheel van allen, die op eenigerlei wijze met Woord en sacrament in aanraking zijn gekomen“⁷³).

Hepp trekt een eenigszins andere conclusie uit deze plaats van Calvijn, die echter in hoofdzaak met die van dr Dijk overeenstemt. Hij schrijft: „De geïnstitueerde kerk is allereerst ecclesia generalis (algemeene kerk). Zij is kenbaar aan de bediening van Woord en Sacrament. Naast haar kan geen ware kerk bestaan. Anders staat het met de singulae ecclesiae (afzonderlijke kerken). Tusschen deze bestaat verschil in plaats,

maar tevens ook in opvatting van leer. Elke singula ecclesia, waarin de hoofdwaarheden der Schrift worden gepredikt, al moge zij in andere afwijken en de Sacramenten worden uitgereikt, moet als een ware kerk worden erkend. Natuurlijk wist Calvijn, dat op een en dezelfde plaats soms meer dan een vergadering zich als kerk presenteerde. Daarvoor maakt hij echter geen voorbehoud. Hij zegt niet: op één plaats kan slechts één singula ecclesia de ware zijn. Neen, elke kerk, die aan de zoeven genoemde voorwaarde voldoet, is als een ware te beschouwen. Zelfs, al zou die nog leven onder de pauselijke hiërarchie“⁷⁴).

Wie dan ook de pluriformiteit van de kerk loochent, is volgens Hepp een slecht leerling van Kuiper en Bavinck, en blijkt niet meer den vollen rijkdom van hun levenswerk te kunnen zien. Geen wonder, dat over dit Almanakartikel de strijd losbarste en Hepp's beschuldiging van epigonisme de aanleiding werd tot het geweldig persdebat, dat uiteindelijk leidde tot de leerbeslissingen van 1942.

K. Schilder heeft toen in een lange reeks Reformatieartikelen Hepp betwist, dat hij de bovengenoemde Calvijnplaats juist interpreteerde. Met een o.i. dwingende bewijsvoering toonde hij aan, dat Calvijn er niet over denkt twee kerken te onderscheiden, een universele en een plaatselijke kerk, met dien verstande, dat meerdere plaatselijke kerken onder de eene universele kerk gesubsumeerd, en tegelijk ware kerk zouden kunnen zijn. Die afzonderlijke kerken, die in verschillende steden en dorpen opgericht en geordent (Corsmannus) of verdeeld (Sizoo) zijn, zijn dat vanwege de geografische noodzakelijkheid. „Ze zijn verdeeld, ze liggen uit elkaar om geografische redenen, en nergens anders om. Amstelveen en Amsterdam, Kampen en Maastbroek liggen nu eenmaal een eindje van elkaar“. Wel zegt Calvijn, dat ze onder de algemeene kerk zijn begrepen (Corsmannus) of vervat (Sizoo), maar dat wil zeggen, dat „nu die enkele afzonderlijke kerken (in steden en dorpen) alleen maar geografisch uit elkaar liggen, nu zijn ze onder een instituut van de algemeene kerk verenigd, of kunnen althans later daaronder zich voegen, zoodra het kerkverband met zijn eischen tot hen komt“⁷⁵).

Daarmee stort zoowel het betoog van Dijk als van Hepp ineen, die met hun onderscheidingsvaardigheid, uit Calvijn's spreken van een algemeene kerk en van kerken over dorpen en plaatsen verdeeld, al een argument voor de pluriformiteit gedistilleerd hadden.

Zoals wij boven zagen, trachtte Dijk zich met deze onderscheiding te ontdoen van Maresius' uitspraak, dat het „buiten de kerk geen zaligheid“ wel degelijk ook op het instituut slaat.

Terecht, en dat is 'n waardevolle opmerking, wijst dr

Dijk er nog op, dat artikel 28 zich mede richt tegen de Anabaptisten, die de prediking verwaarloosden en dat de vaders daarom met kracht hebben gesteld, dat er buiten de kerk geen zaligheid is, aangezien het Woord het voornaamste middel der genade is. Maar onbegrijpelijk is dan juist te meer zijn opmerking, dat artikel 28 geen enkele aanleiding geeft „om dit axioma (n.l. buiten de kerk geen zaligheid) te betrekken op de kerk als instituut, alsof zij alleen het privilege der heilsuitdeeling zou bezitten“⁷⁷).

Het is intusschen interessant het betoog verder in zijn kronkelpaden te volgen. Uiteraard stelt ook artikel 29 den auteur voor groote moeilijkheden. Dijk stelt eerst de vraag, die ook vandaag nog actueel is, of artikel 29 met de onderscheiding van ware en valsche Kerk bedoelt een beeld van de werkelijkheid te geven „of wijst het het ideaal en de norm aan, die aan de beoordeeling der Kerk ten grondslag liggen?“ Het antwoord is „Het karakter der belijdenis eischt het laatste, want een Confessie wordt niet opgesteld om toestanden te beschrijven of slechts bestaande verschijnselen te tekenen, maar om de waarheid van des HEEREN Woord, die als regel geldt voor alle leven, te vertolken en zoo is het ook hier.....“⁷⁸).

We zouden zoo zeggen: een goed begin om artikel 29 recht te verstaan.

Het in en uit redeneeren, uit de polemiek over de synodale verbondsaalreer zoo welbekend, was echter ook toen al niet ongewoon. Want dr Dijk merkt op, dat „al stelt de Confessie de norm der Schrift, zij voor de notae Ecclesiae falsae (de kenmerken der valsche kerk) de trekken ontleend heeft aan de openbaring der Roomsche Kerk, en dus aan de in het begin der 16e eeuw bestaande werkelijkheid“⁷⁹).

Artikel 29 begint wel met de woorden, dat men met goede voorzichtigheid naarstig UIT HET WOORD GODS behoort te onderscheiden, welke de ware kerk zij, en Dijk geeft aanvankelijk wel toe, dat de kenmerken niet uit de praktijk, maar uit het Woord moeten worden afgeleid, maar als het er op aankomt, schrijft hij toch rustig neer, dat de vaders de kenmerken der valsche kerk hebben beschreven vanuit de werkelijkheid der Roomsche Kerk en daarmee heeft hij den weg gebaad om deze kenmerken niet toe te passen op de concrete werkelijkheid van zijn tijd.

Zoo heeft hij ook den weg geopend voor zijn conclusie, dat de pluriformiteit niet door de belijdenis veroordeeld wordt. Kuiper was nog van meening, dat ze niet te rijmen viel met de belijdenis, zijn leerlingen gaan een stap verder en meenen van wel. Uit de „milde“ houding van Calvijn tegenover de Lutherschen en uit het feit, dat de Gereformeerden nog wel wilden erkennen, dat er in het Roomsche instituut geloovigen zijn, meent Dijk te kunnen concluderen, dat de vaders de ware kerk niet wilden vereenzelvigen met de Gereformeerde. Zoodat hij tot deze merkwaardige uitspraak komt: „al had hij (n.l. de Brès) de overtuiging: de Gereformeerde Kerk beantwoordt aan de kenteekenen van de ware, en de Roomsche komt overeen met de notae der valsche Kerk, de Confessie zegt allermint dat Gereformeerde en ware, Roomsche en valsche Kerk geheel en al samenvallen“⁸⁰). Nu kan ook de conclusie uiteindelijk worden getrokken: „Het is niet de vraag of de veelvormigheid der Kerk door de Reformatoren met zooveel woorden geleerd wordt, en in de Confessie is opgenomen, maar of zij door hen

⁷⁷ Dr K. Dijk, a.h.w., pag. 25.

⁷⁸ A.h.w., pag. 26.

⁷⁹ T.a.p.

⁸⁰ A.h.w., pag. 30.

⁷⁴ A.h.w., pag. 7.

⁷⁵ V. Hepp, in Almanak N.D.D.D., 1934, pag. 134.

⁷⁶ Reformatie, Jaargang 14, no. 22.